

**A magyar mondatan elsajátításának néhány nehézsége
az olasz anyanyelvű tanulók szempontjából**

DANILO GHENO

A nehézségek, amelyekkel egy olasznak meg kell birkóznia a magyar nyelv tanulása során, sokrétűek. Jómagam is több ízben foglalkoztam e témával az elmúlt húsz év folyamán (ld. legutóbb *Hungarologische Beiträge* 2, 1994: 93–102). A legkomolyabb problémák szerintem a fonetikával és a morfológiával kapcsolatban merülnek fel. Itt nem egyszer számunkra teljesen vagy nagyrészt idegen jelenségekkel találjuk szemben magunkat: pontosabban az *a*, *gy*, *ty* fonémákra, a progresszív és a regresszív hasonulásra, az olaszok számára szokatlan hangsorokra stb. célok ezzel. Különösen az utóbbi jelenséget illetően észleltem, hogy itt a magyar jóval nagyobb nehézségeket támaszt, mint más európai nyelvek: az elsőéves hallgatóknak nem kis erőfeszítésükbe kerül, hogy helyesen ejtsék pl. az *élet é – e*, vagy az *égő é – ő* váltakozását, az *nyh* kapcsolatot pl. a *konyha* szóban (ezt leginkább úgy ejtik, hogy [konya]), vagy a *hogyha h – gy – h* hangsorát (ez vagy [hogya] vagy [ogyha] lesz a kiejtésben) stb. Morfológiai téren hasonlóképpen nem egyszerű többek között észben tartani és szabályosan alkalmazni az alanyi és a tárgyias igeragozás különböző végződéseit: pl. a feltételes mód ragjait vagy a *-lak/-lek* végződést (vö. **látam téged*).

Ami a szókincset illeti, erről azt jegyezném meg, hogy az új magyar szavak elsajátítása – főleg ha azok nem tartoznak a nemzetközi rétegbe –, mint minden más nyelv esetében, inkább csak mnemonikus akadályt jelent. És mindenesetre sokszor segítségünkre vannak itt a klasszikus vagy európai gyökerű szinonimák: így magától értetődő, hogy *henger* helyett könnyebben eszünkbe jut, vagy szívesebben használjuk a *cilindert*, a *szűrő* helyett a *filtert*, a *kocsi* helyett az *autót* stb.

Mondattani téren (amiről itt részletesebben szólnék), mintha csökkenne a nehézségi szint a többi nyelvtani szektorhoz képest, ugyanis a magyar mondat felépítése – legalább elméletileg – nem olyan bonyolult, mint az

olaszé. Persze ez nem sokat jelent, mivel – ahogyan az idézett írásomban (1994: 99) megjegyeztem – nemritkán még az egyszerűsítés is zavarba hozhatja a külföldi hallgatót. Mégpedig éppen az idők és módok egyeztetésére emlékeztettem, amelyet ösztönösen átviszünk a magyarba is: vö. ol. *Gli scrissi* [perf.] *che ero* [imperf.] *malato* – magy. **Azt írtam neki, hogy beteg voltam*; ol. *Credo/spero/e' possibile che venga* [konj.] – magy. **Azt hiszem/remélem/lehet, hogy jöjjön* stb. (Az utóbbi kontamináció az igazat megvallva csak azon hallgatók esetében fordul elő, akik olyan tartományból valók, ahol a konjunktívus él és használatos. Ha egy dél-olaszországi hallgatót veszünk, tőle „szabályosan”, nyelvhasználatának megfelelően ezt fogjuk hallani: *Azt hiszem, hogy jön.*) Másrészt, az idők és módok alárendelt mondatbeli alkalmazásánál maradva, az ol. *Spero di partire subito* mintájára előfordulhat magyarul efféle szó szerinti fordítás: **Remélek (el)indulni rögtön.*

A magyar *(el)indulni* infinitivusi alakjában az *el*-t zárójelbe tettem, mivel biztos vagyok benne, hogy mi olaszok ösztönösen, soha nem vennénk igénybe az igekötőket. Számunkra ez egy túlságosan megfoghatatlan szó-kategória ahhoz, hogy rövid idő alatt el tudjuk sajátítani szerepkörét és alkalmazását. Könnyű azt mondani, hogy az olaszban is létezik az igei aspektus, amelyet magyarban pontosan az igekötők fejeznek ki; ezt a jelenséget mi teljesen más eszközökkel adjuk vissza. Az olaszban az egyszerű „passato prossimo” (közelmúlt) vagy „passato remoto” (régmúlt) eleve magában foglalhatja a befejezett aspektust: ha azt mondom, hogy *Ho letto la lettera*, az engem hallgató olasz máris felfogja, hogy elejétől végéig teljesen elolvastam a levelet, nem szükséges, hogy beletegyek a mondatba valamilyen, a befejezettségre utaló jelet, ellentétben a magyarral, ahol ez esetben kötelező az *el*- igekötő: *Elolvastam a levelet.* Az igekötők körül aztán egyéb komplikációk is fellépnek.

Az például, hogy a perfektív funkció kifejezésére több igekötő is létezik, vagyis az, hogy az egyes igék más-más igekötőt kívánnak meg. A 'finir di leggere' kifejezésre az *el*-t használjuk (*elolvastam*), a 'comprai' esetére a *meg-* (*megvettem*), míg a 'finii il servizio' kifejezésre a *le-* (*leszolgáltam*) felel meg.

Tovább bonyolítja a helyzetet e szócska „mozgékonytsága”. Igen nehéz számunkra emlékezni arra, hogy mikor áll az igekötő egybeírva az ige előtt, mikor előtte ugyan, de külön írva, mikor pedig az ige után (*elment*, *el is ment*, *nem ment el* stb.; az *el is ment* helyett pl. inkább azt mondanánk, hogy *elment is).

Számtalan hibalehetőséggel kell számolnunk a létige használatánál is. A paradigmás beidegződés következtében hajlunk rá, hogy az *Én diák vagyok, Te diák vagy, Ő diák volt* formulát a jelen idő 3. személyére is alkalmazzuk: **Ő diák van*. Ami pedig a szórendet illeti, az olasz SVO sorrend nem marad következmények nélkül az imént idézett mondatok esetében sem, olyannyira, hogy ösztönösen átvisszük azt a nem-hangsúlyos kijelentésre: **Én vagyok diák* (mégpedig az elmaradhatatlan személyes névmással). Továbbá, a létige *nincs* és *nincsenek* tagadó alakjával kapcsolatban azt mondhatom, hogy hajlamosak vagyunk a *nem + van/vannak* szerkezettel helyettesíteni azt, főleg ha a tagadószó az igétől elszakítva áll: pl. **Nem jó állapotban van*; vagy pedig csak a tagadószót tesszük ki: *Ma nincs hideg* helyett azt mondjuk: **Ma nem hideg*.

És ezzel még nincs vége. Mi, olaszok, nem mindig emlékszünk rá, hogy a felszólító mód egyes szám 2. személyű alakját nyelvünkben rendhagyó módon képezzük (*non + infinitivus*), ezért előfordul, hogy valamilyen kaszárnyanyelven így fordulunk valakihez magyarul: *Nem sietni!* ahelyett, hogy azt mondanák: *Ne siess!* (esetleg még az is kedvez a hibalehetőségnek, hogy a *siess* különleges alakot nehezebb észben tartani, mint azt, hogy *sietni*). Valószínűleg ugyancsak az interferencia játszik közre abban, hogy gyakran téves alárendelő kötőszóhoz folyamodunk tagadó főmondat után, pl. így: **Nem tudom, ha a barátunk jön*, a helyes *Nem tudom, jön-e a barátunk* helyett.

Szeretnék most visszatérni a kongruenciára. Amikor 'egy'-nél magasabb számnévvel van dolgunk, nyelvi ösztönünk arra készlet bennünket, hogy többesjellel lássuk el a jelzett szót: **négy almák, *tíz autók* stb., de elég gyorsan hozzászokunk a kongruencia hiányához. Arról azonban nehezen tudunk lemondani, hogy egyeztessük az alanyt és az állítmányt olyan típusú mondatokban, mint pl. **Két nő és három gyerek mentek haza*, már csak azért is, mert a magyar megtűri az efféle konstrukciót: *János és Péter beszélgetnek*, ahelyett, hogy *János és Péter beszélget*.

Ezzel szemben, miután megtanultuk és felfogtuk, hogy a jelző sem számban, sem esetben nem egyezik a jelzett szóval, kivéve ha a jelző mutató névmás (pl. *abban a házban*), eszünkbe sem jut, hogy ezt az egyeztetést kiterjesszük az analóg, de névutós szerkezetekre, úgyhogy az *az előtt a ház előtt* kapcsolatot mi így fejezzük ki: **az a ház előtt* (vö. ol. *davanti a quella casa*).

Mindenesetre, ahogy megfigyelhetjük, mindenkor az interferencia befolyásolja a választásainkat: az olasz variánsban a *davanti* (az *előtt* megfe-

lelője) valóban csak egyszer fordul elő. Ugyanez a hatás érvényesül a következő esetben is. Bizonyos körülmények között az olaszban határozószóként szerepelhet a melléknév tiszta szótári alakja (a németben ez teljesen megszokott: *schön* mind predikatív szerepű melléknév, mind határozószó); vegyük pl. a *vere forte* szó szerint 'erős inni' stb. kifejezést. Ebből ered, hogy a *Jancsi betegen fekszik* mondat helyén tőlünk könnyen ezt hallani: **Jancsi beteg fekszik*.

Persze nemcsak anyanyelvi sablonjaink indítanak bennünket tévedésekre. Gondoljunk csak egyes magyar igék vonzataira, mint pl. *gratulál valakinek* (nekünk: **gratulál valakivel*), *gondol valakire* (nekünk: *gondol valakinek), *megköszön valakinek valamit* (nekünk: **megköszön valakit valamiért*) stb.; ezek esetében nem találunk semmilyen logikus fogódzót. Hát még amikor a lehetséges vonzatok száma egynél több, annak függvényeként, hogy milyen szemantikai színezetet kívánunk adni a mondandónak! Magyarul mondhatom: *Megyek a kútra* (= *vízért*) és *Megyek a kúthoz* (= *a kút közelébe*, de nem tudni, *vízért-e* vagy sem), az olasz megfelelő itt egyaránt *Vado al pozzo* tkp. *Megyek a kúthoz* (= akkor is, ha *vízért*, akkor is, ha ez csak az *úticélom*).

Felfoghatatlan továbbá számunkra, hogyan lehet szabályos az *Én is azt kérek* mondat, amikor egy valaki által már kifejezett kéréshez csatlakozunk (pl. *Kávét kérek*), és miért kell így felkiáltanunk: *Mit tudom én!*